

Hoofts Granida

in hedendaags Nederlands

Van Robert Castermans zijn ook verschenen:

Alles over vrouwen versieren, De beste versiertips, Deel 2

Lovematches, Alles over vrouwen versieren, Deel 1

Elckerlijc in hedendaags Nederlands, De zedenleer hoe iedereen de zaligheid kan verwerven, Hoe ieder mens gedagvaard wordt om voor God rekenschap af te leggen (verschijnt april 2022)

De blootsvoetse broeders (De bervoete broers) en Stout en Onbeschaamd (Stout ende Onbescaemt) in hedendaags Nederlands, En andere kluchten van de rederijkers

Karel en Elegast (Karel ende Elegast), De beste versie van de Middelnederlandse tekst en een vertaling in hedendaags Nederlands in doorlopend proza

Het esbatement van den appelboom (Het esbattement over de appelboom) in hedendaags Nederlands en andere kluchten van de rederijkers, Met een uitgebreide toelichting and with a summary in English of The Farce of the Apple Tree

De klucht Nu noch (Toe maar) in hedendaags Nederlands, andere kluchten, sproken en boerden, Onderbroekenlol in middeleeuwse literatuur

Lanseloet van Denemarken en De heks in hedendaags Nederlands, Een verkrachter of een verleider?

Salarisonderhandelen, De beste strategieën en tips voor een hoger salaris

Zie over deze boeken:

www.salarisonderhandelen.nl

en

www.bravenewbooks.nl/robertcastermans > alle boeken

Robert Castermans

Hoofts Granida

in hedendaags Nederlands

P.C. Hooft

Granida

Toegelicht en hertaald in hedendaags Nederlands

Brave New Books

Amsterdam

2022

Voor jou

1ste druk 2020

2de, herziene en uitgebreide druk 2022

Copyright © 2022 Robert Castermans

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Vormgeving en omslag 1ste druk: Get Digital – Silvio van Ginkel

Vormgeving en omslag 2de druk: xpressie – Arnoud Bernhard

ISBN: 9789464480801

NUR: 621, 622, 307 – Literatuurgeschiedenis van de Lage Landen,

Letterkunde, Toneel-, theater- en filmteksten, ook scenario's

Trefw.: Granida, P.C. Hooft, herdersspel, pastorale, renaissance,

Nederlandse letterkunde, Nederlandse literatuur

Afb. voorplat: Gerard van Honthorst: *Granida* en *Daifilo* (1625), Centraal Museum in Utrecht

Granida en Daifilo worden overvallen door Artabanus en zijn soldaten, die rechts op de achtergrond achter het struikgewas verschijnen (versregel 1575-1577).

INHOUD

WOORD VOORAF BIJ DE TWEDE DRUK.....	7
WOORD VOORAF	9
INLEIDING	13
P.C. Hooft.....	13
Dichter.....	13
<i>Mijn lief, mijn lief, mijn lief</i>	14
<i>Sonnet</i>	15
<i>Een interpretatie en analyse</i>	17
<i>Leonoor, mijn lieve licht</i>	17
<i>Een interpretatie</i>	19
<i>Vergeten schoentjes</i>	20
<i>Toelichting</i>	21
Toneelschrijver.....	21
<i>Herdersliteratuur</i>	22
<i>Theocritus</i>	22
<i>Vergilius</i>	23
<i>Ovidius</i>	24
<i>Horatius</i>	24
<i>Diphilo and Granida</i>	24
<i>Hof-en-landspel</i>	26
<i>Overige toneelstukken</i>	28
Geschiedschrijver	29
Muiderkring.....	30
<i>Mythe</i>	31
<i>Verklaring van mythe</i>	31
Taalcultivering.....	32
<i>Hun en hen</i>	32
<i>Latinismen</i>	33
Granida	35
<i>Samenvatting</i>	36
<i>Reien</i>	39
<i>Thematiek</i>	41

<i>Tijd</i>	42
<i>Plaats</i>	43
<i>Personages</i>	43
<i>Vorstenspiegel</i>	46
<i>Flirten of versieren?</i>	48
Granida de 'opera'	49
BIBLIOGRAFIE	51
Uitgaven van <i>Granida</i>	51
Overige literatuur	52
GRANIDA IN HEDENDAAGS NEDERLANDS	63
Inhoud.....	65
Personages	69
Eerste bedrijf	71
Tweede bedrijf	87
Afbeeldingen	100
Derde bedrijf	105
Vierde bedrijf.....	119
Vijfde bedrijf	137
BIJLAGE	155
Recensies	155

WOORD VOORAF BIJ DE TWEEDE DRUK

Over de eerste druk heb ik veel positieve reacties mogen ontvangen van zowel lezers als vakgenoten. Mijn hartelijke dank hiervoor.

Ik heb ook enkele verzoeken van lezers ontvangen. Uiteraard willig ik die graag in, want: *your wish is my command*. Jouw wens is mijn bevel. Jij vraagt, ik draai. Een lezeres wilde de *Granida* ook in 17de-eeuws Nederlands gaan lezen en vroeg me of er boeken zijn waarin het 17de-eeuws Nederlands uitgelegd wordt. Ja, die zijn er en daarom heb ik Mooijaart en Van der Wal (2011), *Oude zinnen* (1992), De Korne en Rinkel (1987) en Hermkens en Van de Ketterij (1980) aan de 'Bibliografie' toegevoegd. Een leraar Nederlands vroeg me om ook een gedicht te bespreken, bij voorkeur 'Mijn lief, mijn lief, mijn lief', zodat hij naast de *Granida* ook een gedicht van P.C. Hooft in de klas kan behandelen. Dit liefdesgedicht is een sonnet. Daarom behandel ik ook de kenmerken daarvan.

De tweede druk is aanzienlijk uitgebreid. Twee gedichten en een brief van P.C. Hooft bespreek ik en het Engelse toneelstukje *Diphilo and Granida*. Op meerdere plaatsen heb ik de tekst aangevuld en verschillende titels heb ik toegevoegd aan de 'Bibliografie'. Enkele zetfouten heb ik gecorrigeerd; helaas is het zetduiveltje hardnekkig. Van het toneelstuk zelf heb ik de hertaling van enkele versregels verbeterd, o.a. van vs. 40 ('Weest mijn brack, doet op het wilt').

Voor op- en aanmerkingen blijf ik me warm aanbevolen houden. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.lovematches.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, 1 maart 2022

WOORD VOORAF

Granida vind ik een van de mooiste toneelstukken van de Nederlandse letterkunde. De Vlaamse dichter, schrijver en hoogleraar Lieven Rens (1972, p. 201) noemt het 'één der parels van onze literatuur'. Op de middelbare school was ik al onder de indruk van zijn schoonheid. Tijdens mijn studie werd het diepgaander behandeld en ontdekte ik nog meer schoonheden, waardoor ik er pas echt ten volle van kon genieten. Dr. Henk Duits (1938-2012) zei tijdens een college dat in het eerste bedrijf Daifilo Dorilea op alle mogelijke manieren probeert te versieren. Tijdens een ander college zei prof. dr. Leen Strengholt (1930-1989) dat Daifilo wat flirt met Dorilea. Het waren twee uitstekende docenten en dito wetenschappers en hun beider onderzoeksgebied was de 17de-eeuwse Nederlandse letterkunde, maar ik was benieuwd of het nu gaat om het spel of om de knikkers. Ik besloot het te gaan uitzoeken.

De taal van de *Granida* is 17de-eeuws Nederlands ofwel Vroegnieuwlands. Voor een leek is dat vrij moeilijk te begrijpen en zonder annotaties (woordverklaringen) loop je al snel vast. Daarom heb ik de complete *Granida* hertaald in hedendaags Nederlands.

Meestal worden 17de-eeuwse teksten uitgegeven met verklarende voetnoten. Dan zit je te lezen met één vinger bij de tekst en met een andere vinger bij de voetnoten. Niet alle woorden die je niet kent, worden hertaald en omdat het Vroegnieuwlands een heel andere zinsstructuur heeft dan het moderne Nederlands, moet je geregeld een zin twee of drie keer lezen, voordat je begrijpt wat er bedoeld wordt. Dit gaat zeer ten koste van het leesgenot. Vgl. Marita Mathijssen (2003, p. 125): 'Hertaling is de enige weg naar de hedendaagse lezer. Daarmee geeft de historisch letterkundige aan, dat het oude Nederlands een vreemde

taal is geworden, zoals het Frans of Duits. Literaire auteurs uit deze landen krijgen mooie, gesubsidieerde vertalingen – waarom onze auteurs uit het verleden dan niet?’

Bij hertalingen van 17de-eeuwse teksten wordt de Vroegnieuw nederlandse tekst veelal afgedrukt op de linkerpagina en de hertaling op de tegenoverstaande pagina. Ik vind het eigenlijk een vreemde gewoonte om ook de Vroegnieuw nederlandse tekst af te drukken. Als bijvoorbeeld een Engelstalig boek wordt vertaald in het Nederlands, of het nou fictie of non-fictie is, wordt het Engels ook niet op de linkerpagina afgedrukt.

Voor de hertaling heb ik dankbaar gebruikgemaakt van de uitgaven van *Granida* in de ‘Bibliografie’ en van het *Woordenboek der Nederlandsche taal* (het WNT). Wil je de 17de-eeuwse tekst ook lezen, dan kun je onder andere terecht bij de uitgave van prof. dr. Lia van Gemert. *Granida* in het Vroegnieuw nederlandse met annotaties kun je ook op de volgende webpagina’s vinden:

- https://dbnl.nl/tekst/hoof001gran01_01
- https://dbnl.nl/tekst/hoof001gran03_01
- https://dbnl.nl/tekst/hoof001plee04_01

Vertalen is interpreteren. Vertalen is ook verminken. Ik heb ernaar gestreefd om de hertaling zo begrijpelijk en leesbaar mogelijk te maken, zodat je de tekst kunt lezen zonder verklarende voetnoten. Navraag leerde mij dat vrijwel niemand begrijpt dat P.C. Hooft met *de min* ‘de zinnelijke liefde’ bedoelt. Daarom heb ik *min* hertaald in ‘lichamelijke liefde’. In versregel 412 heeft Dorilea het over de herder Palemon. Dit is de naam van een herder die vaak voorkomt in klassieke herderspoëzie, bijvoorbeeld in de *Eclogae* van Vergilius. Niemand zal dit weten, uitzonderingen daargelaten, daarom heb ik deze naam weggelaten en vervangen door ‘een andere herder’. Vaak worden 17de-eeuwse toneelstukken gespeeld in het

Vroegnieuwederlands. Dat wordt gedaan om een 17de-eeuwse sfeer op te roepen, maar het publiek begrijpt dan het grootste deel van de gesproken tekst niet. Daarnaast is het voor de acteurs vele malen moeilijker om de tekst in het 17de-eeuws Nederlands van buiten te leren dan die in eigentijds Nederlands.

Mijn hertaling is niet per versregel, maar in doorlopend proza. Het eindrijm heb ik dus niet behouden. Wil je het slotrijm van Vroegnieuwederlandse teksten handhaven, dan krijg je erg onnatuurlijke zinnen en moet je af en toe woorden gebruiken die geen goede hertaling zijn.

In citaten heb ik de spelling af en toe stilzwijgend gemoderniseerd of gecorrigeerd. Zo schreef je vroeger 'Middeleeuwen' en 'Renaissance' met een hoofdletter, maar tegenwoordig schrijf je de naam van een historische periode met een kleine letter, dus 'middeleeuwen' en 'renaissance' (zie het Groene Boekje, p. 124-125).

Voor op- en aanmerkingen hou ik me warm aanbevolen. Je kunt me die laten weten via de pagina 'Contact' van www.lovematches.nl of www.salarisonderhandelen.nl

Robert Castermans
Amsterdam, 1 maart 2020

INLEIDING

P.C. Hooft

Pieter Corneliszoon Hooft wordt 16 maart 1581 in Amsterdam geboren als oudste kind van Cornelis Pieterszoon Hooft (1547-1626) en Anna Jacobsdochter Blaeu (1556-1627). Zijn vader wordt in 1588 tot burgemeester van Amsterdam gekozen. Hierdoor raakt P.C. Hooft al jong op de hoogte van de stedelijke en landelijke politiek. Zelf heeft hij ook politieke functies bekleed. Hij wordt in 1609 benoemd tot drost van Muiden en baljuw van het Gooiland.

Op zeventienjarige leeftijd, in juni 1598, gaat Hooft op reis naar Frankrijk en Italië ter voltooiing van zijn opvoeding. Zo'n reis die kinderen van rijke ouders met name in de 17de en 18de eeuw maken, wordt een grand tour genoemd. In mei 1601 keert hij terug. Hij schrijft dan *Granida*. Op 1 maart 1605 voltooit hij dit spel. Hij is dan bijna 24 jaar. De eerste druk van *Granida* dateert van 1615.

P.C. Hooft overlijdt 21 mei 1647 in Den Haag, 66 jaar oud. In de Nieuwe Kerk in Amsterdam wordt hij begraven. Hij is er ook gedoopt en getrouwd. Op 16 maart 2003, zijn 456ste geboortedag, onthult de schrijfster Hella S. Haasse (1918-2011) in de Nieuwe Kerk een gedenktekst voor P.C. Hooft (Schölvinc [2005], p. 19 en 46) (afbeelding 1).

We herinneren ons Hooft vooral als dichter, toneelschrijver en geschiedkundig schrijver.

Dichter

Pieter Hooft heeft een verliefde constitutie. In zijn jonge jaren heeft hij iets weg van een donjuan en laat hij zich het vrouwelijk schoon goed smaken. Dat komt ook tot uiting in zijn vele liefdesgedichten, waarin hij tal van vrouwen bezingt. Voor zijn tijdgenoten en collega-dichters is hij 'het

hooft der Hollandse poëten'. De lijkvige dichtbundel *Gedichten van den heere P.C. Hooft* wordt in 1636 uitgegeven. Hooft wordt gezien als de belangrijkste renaissancegedichter en zijn gedichten behoren tot de hoogtepunten van de Nederlandse literatuur. Zijn virtuoos taalgebruik en subtiële ritmiek zijn vernieuwend voor de Nederlandse poëzie.

Mijn lief, mijn lief, mijn lief

Een beroemd liefdesgedicht van Hooft is:

'Mijn lief, mijn lief, mijn lief.' Zo sprak mijn lief mij toe,
dewijl mijn lippen op haar lieve lipjes weidden.
De woordjes alle drie, wel klaar en wel bescheiden,
4 vloeiden mijn oren in, en roerden ('k weet niet hoe)

al mijn gedachten om, staag malend, nimmer moe;
die 't oor mistrouwden en de woordjes wederleiden.
Dies ik mijn vrouwe bad mij klaarder te verbreiden
8 haar onverwachte reên; en zij verhaald' het doe.

O rijkdom van mijn hart, dat overliep van vreugden!
Bedoven viel mijn ziel in haar vol hart van deugden.
11 Maar toen de Morgenstar nam voor den dag haar wijk

is, met de klare zon, de waarheid droef verzezen.
Hemelse goôn, hoe komt de schijn zo na aan 't wezen,
14 het leven droom, en droom het leven zo gelijk?

versregel:

2. dewijl = terwijl

3. wel klaar en wel bescheiden = heel duidelijk en
verstaanbaar

5. staag = steeds

5. malend = mijn gedachten gaande houdend

6. mistrouwden = wantrouwden

6. wederleiden = weerlegden, niet wilden geloven

7. dies = daarom

- 7. klaarder te verbreiden = duidelijker uit te leggen, te verklaren
- 8. reên = woorden
- 8. verhaald' = herhaalde
- 8. doe = toen
- 10. bedoven = overweldigd
- 10. vol hart van = hart vol van
- 11. Morgenstar = 1. Venus, de planeet die bij de zonsopgang helder straalt 2. Venus, de godin van de schoonheid en de liefde
- 11. de wijk nemen = weggaan, ervandoor gaan, wijken, vluchten
- 12. de waarheid droef = de droeve waarheid
- 13. goên = goden
- 13. schijn = 1. de niet-werkelijkheid 2. de zon
- 13. na = 1. na, nabij, dicht 2. naar, ellendig, onaangenaam
- 13. 't wezen = 1. de werkelijkheid 2. een persoon, het aangezicht van een persoon
- 13. hoe komt de schijn zo na aan 't wezen = 1. hoe komt het dat de schijn zo op de werkelijkheid lijkt 2. hoe komt het dat de zon zo onaangenaam voor ons mensen is

Dit sonnet dateert Hooft 23 januari 1610. Hij schrijft het voor zijn verloofde Christina van Erp (1591-1624). Zij treedt in zijn gedichten op onder de naam Mithra Granida. Meerdere dames die hij het hof maakt, siert hij naar de literaire mode met klassieke namen. In 1610 trouwt hij met haar. Aan dit huwelijk komt een einde als zij 6 juni 1624 op 33-jarige leeftijd overlijdt. In 1627 hertrouwt Hooft met Leonora Hellemans (1595-1661).

Sonnet

Het woord *sonnet* komt van het Italiaanse woord *sonare*, dat 'klinken' betekent. Daarom wordt een sonnet ook wel een klinkdicht genoemd. Een verouderde benaming is *klinkerd*. De Nederlandse dichter Roemer Visscher (1547-1620) spreekt van een *tuyter*. De twee belangrijkste perioden in de

Nederlandse literatuur waarin het sonnet beoefend wordt, zijn de renaissance en de beweging van Tachtig. Het sonnet is ontstaan op Sicilië en komt vooral tot bloei in Italië door Dante Alighieri (1265-1321) en Francesco Petrarca (1304-1374).

Een sonnet bestaat uit veertien verzen en is verdeeld in vier strofen: twee vierregelige strofen en twee drieregelige strofen. Een vierregelige strofe wordt een kwatrijn genoemd en een drieregelige strofe een terzet of ook wel een terzine. De twee kwatrijnen samen heten het octaaf (*octo* = Latijn voor 'acht') en de twee terzetten samen het sextet (*sex* = Latijn voor 'zes'). De overgang van het octaaf naar het sextet wordt de volta, chute, wending, keer of val genoemd. Die overgang is bijvoorbeeld een tegenstelling, conclusie of toelichting. De wending kan zich ook bevinden tussen de kwatrijnen of tussen de terzetten. Zij kan zelfs wegblijven.

Het metrum is meestal jambisch. Een jambe is een tweelettergrepige versvoet die bestaat uit een onbeklemtoonde of korte lettergreep gevolgd door een beklemtoonde of lange lettergreep (~ -). De onbeklemtoonde lettergreep wordt de daling of thesis (het Griekse *tithèmi* = plaatsen, neerzetten) genoemd en de beklemtoonde lettergreep de heffing of arsis (het Griekse *airoo* = opheffen, omhoogheffen). Een versregel bestaat meestal uit vijfvoetige jamben, maar vier- of zesvoetige jamben komen ook voor.

Het oorspronkelijke rijmschema van het sonnet is abba abba cdc dcd. Later ontstaan er allerlei variaties, vooral in de terzetten, bijvoorbeeld abba abba cde cde en abba abba ccd eed. Op grond van rijmschema en metrum kun je een onderscheid maken tussen het petrarcasonnet of Italiaanse sonnet, het ronsardsonnet en het shakespearesonnet of Engelse sonnet. Het valt buiten het bestek van dit boek om de verschillen tussen deze drie vormen te behandelen, maar op www.dbnl.nl kun je hierover meer informatie vinden.